

Małgorzata Gosek

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie
ORCID: 0000-0002-9645-9232

Andrzej Adamski

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie
ORCID: 0000-0002-4075-4224

doi.org/10.34765/sp.0323.a05

EDUKACJA MEDIALNA W POLITYCE OŚWIATOWEJ INSTYTUCJI PAŃSTWOWYCH ORAZ DZIAŁANIACH ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W POLSCE

Streszczenie

W dobie przyspieszenia rozwoju sztucznej inteligencji i nasilających się negatywnych efektów oddziaływania mediów na dzieci i młodzież, coraz ważniejsza staje się dopasowana do nowych wyzwań edukacja medialna. Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, jak instytucje państwowe w Polsce realizują zadanie edukacji medialnej, zwłaszcza skierowanej do dzieci i młodzieży. Cel zostanie zrealizowany poprzez analizę polityki oświatowej instytucji państwowych – to znaczy ministra odpowiedzialnego za kwestie oświaty w Polsce oraz Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Autorzy odniosą się również skrótowo do działań organizacji pozarządowych zaangażowanych w edukację medialną. Omawiane w artykule zagadnienia opracowane zostały w oparciu o analizę dokumentów, aktów prawnych oraz literaturę przedmiotu. W pierwszej kolejności nakreślono rolę Ministerstwa odpowiedzialnego za kwestie edukacji (w zależności od okresu historycznego, miało ono różne nazwy i zakres kompetencji) i przedstawiono wnioski z analiz dokumentów prawnych regulujących edukację medialną uczniów i nauczycieli. Następnie zarysowano rolę Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (KRRiT) w edukacji medialnej. W kolejnym kroku omówiono działania organizacji

pozarządowych i wybrane projekty dotyczące edukacji medialnej. Na koniec zostały podsumowane wnioski ze zgromadzonych analiz i zweryfikowany cel artykułu.

Słowa kluczowe: edukacja medialna, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Ministerstwo Edukacji i Nauki.

Kody JEL: H75, I28

MEDIA LITERACY IN THE EDUCATIONAL POLICY OF STATE INSTITUTIONS AND THE ACTIVITIES OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN POLAND

Summary

In an era of accelerating development of artificial intelligence and intensifying negative effects of the media on children and adolescents, media literacy education tailored to the new challenges is becoming increasingly important. This article aims to answer the question of how state institutions in Poland carry out the task of media education, particularly aimed at children and adolescents. The goal will be achieved by analyzing the educational policy of state institutions – that is, the minister responsible for education in Poland and the National Broadcasting Council. The authors will also briefly refer to the activities of non-governmental organizations involved in media literacy. The issues discussed in the article were developed based on the analysis of documents, legal acts and literature on the subject. First, the role of the Ministry in charge of education issues is outlined (depending on the historical period, it had different names and responsibilities) and the conclusions of the analysis of legal documents regulating media education of students and teachers are presented. Next, the role of the National Broadcasting Council (KRRiT) in media education was outlined. In the next step, the NGOs' activities and selected media education projects were discussed. Finally, the conclusions of the collected analysis and the revised purpose of the article were summarized.

Keywords: media literacy, National Broadcasting Council, Ministry of Education.

JEL Codes: H75, I28

Wprowadzenie

Proces mediatyzacji od lat podstępnie. Po kilkunastu latach od powstania mediów społecznościowych widać, jak wyraźne konsekwencje mają one dla człowieka, w szczególności dla dzieci i młodzieży. Charakter tych mediów, ale także wszechobecny chaos informacyjny sprzyjający dezinformacji, trudności we właściwym dekodowaniu przekazów i pozyskiwaniu wartościowych informacji, przemawiają za koniecznością edukacji medialnej (Kaczmarek-Śliwińska 2023, s. 65–66). Tym bardziej, że gwałtowny rozwój sztucznej inteligencji przenosi proces mediatyzacji na nowy poziom, a w przyszłości można spodziewać się intensyfikacji negatywnych skutków mediów w efekcie użycia sztucznej inteligencji (SI). Fake newsy wygenerowane przez SI, ataki hakerskie, naruszenia prywatności, manipulacje emocjonalne, dyskryminacja oparta na algorytmach – to tylko część wyzwań stojących przed młodym pokoleniem. Odpowiedzią powinna być rzetelnie prowadzona edukacja medialna dzieci i młodzieży. Problem ten jest zauważany i poruszany na wielu poziomach, począwszy od oddolnych inicjatyw obywatelskich, po oficjalne dokumenty organizacji międzynarodowych. I tak przykładowo, spośród dokumentów UNESCO można wymienić tu: Deklarację Grunwaldzką z 1982 r. (Declaración 1982), opublikowany w 1996 r. raport Delorsa (Delors 1996), Agendę Paryską z 2007 r. (Paris Agenda 2007), dokument z 2008 r. *Towards information literacy indicators* (Catts&Lau 2008), deklarację z Fezu (Fez 2011). Strategia UNESCO w zakresie promowania edukacji medialnej realizowana jest dwutorowo. Z jednej strony polega na prowadzeniu działań podnoszących świadomość na temat jej znaczenia, z drugiej strony na wspieraniu kształcenia nauczycieli, tworzeniu wytycznych w tym zakresie oraz na promocji polityki na rzecz rozwoju programów nauczania (Murawska-Najmiec 2012, s. 93).

Z kolei instytucje Unii Europejskiej zajmowały stanowisko w sprawie doniosłości i konieczności edukacji medialnej między innymi w następujących dokumentach: Biała Księga Komisji Europejskiej na drodze do uczącego się społeczeństwa (European Commission 1995a), Raport Martina Bange-mana (European Commission 1995b), Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie umiejętności korzystania z mediów w środowisku cyfrowym (Rezolucja 2008), Opinia Komitetu Regionów *Rozwijanie umiejętności korzystania z mediów w perspektywie regionalnej – edukacja medialna w polityce edukacyjnej UE* z 2010 r. (Komitet Regionów 2010), Konkluzje Rady UE z dnia 30 maja 2016 r. w sprawie rozwijania – poprzez kształcenie i szkolenie – umiejętności korzystania z mediów i umiejętności

krytycznego myślenia (Konkluzje 2016), Dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych Parlamentu UE z dnia 14 listopada 2018 r. (Dyrektywa 2018), komunikat *Zwalczanie dezinformacji w internecie: podejście europejskie* (Komunikat 2018). Co ciekawe, ważność edukacji medialnej dostrzegają również instytucje religijne: w oficjalnych wypowiedziach Kościoła katolickiego na temat mediów edukacja medialna zajmuje poczesne miejsce. Za kluczowe pojęcie w tym zakresie Kościół uznaje „odpowiedzialność”, która rozkłada się wielopłaszczyznowo i obejmuje zarówno postawę nadawców, jak i odbiorców oraz wszelkiego rodzaju instytucji, w tym państwa, instytucji pozarządowych i religijnych (Bierzyński 2023).

Edukacja medialna rozumiana jest na trzy sposoby: jako edukacja za pomocą mediów (media jako źródło wiedzy lub pomoce dydaktyczne), edukacja do mediów (zachęta do wykorzystania mediów we własnej twórczej aktywności) i edukacja o mediach (w tym wychowanie do ich krytycznego odbioru) (Andrzejewska 2003, s. 5). W świecie czwartej rewolucji przemysłowej i edukacji 4.0 mówi się o edukacji medialnej 4.0, która stawia na rozwój specjalistycznych kompetencji cyfrowych, elastyczności poznawczej, kreatywności i umiejętność adaptacji do zmian, ale także na kształtowanie otwartej, proaktywnej postawy oraz rozwój umiejętności transwersalnych (medialnych, społecznych i intrapersonalnych) i T-kształtnych kompetencji, cyfrowych kompetencji technicznych i funkcjonalnych (Ogonowska 2022, s. 3).

Edukacja medialna dzieci i młodzieży odbywa się w środowisku rodzinnym, rówieśniczym, szkolnym i edukacji pozaformalnej. Środowisko szkolne jest szczególnie ważne, ponieważ umożliwia w sposób świadomy, zaplanowany i systemowy prowadzenie edukacji, która dodatkowo może być uzupełniana w środowisku edukacji pozaformalnej. Z tego powodu rola instytucji państwowych jako kreatorów ram prawnych edukacji medialnej jest najważniejsza, ale istotne są także działania organizacji pozarządowych, instytucji kultury, bibliotek itp. Mimo cyklicznie powracającego postulatu ustanowienia edukacji medialnej jako osobnego przedmiotu szkolnego, w Polsce mamy do czynienia z sytuacją, którą można nazwać „descholaryzacją edukacji medialnej” (Drzewiecki 2012). Świadczy o tym również fakt, że z mocy prawa za realizację edukacji medialnej w Polsce i raportowanie działań w tej kwestii do Komisji Europejskiej odpowiedzialna jest Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT) – a zatem organ odpowiedzialny za radiofonię i telewizję, a nie bezpośrednio za edukację szkolną. Jest to ze szkodą dla skuteczności edukacji medialnej. Jak zauważa P. Drzewiecki, nauczanie edukacji medialnej w szkole niesie ze sobą szereg korzyści: pozwala stworzyć ramy organizacyjne i prawne

poprzez stworzenie uporządkowanej podstawy programowej, co daje możliwość uporządkowania celów kształcenia i nauczanych treści. Dalej, umożliwia określenie, kształcenie i ocenę kompetencji nauczycieli tego przedmiotu. Wreszcie, odciąża programy innych przedmiotów (Drzewiecki 2013, s. 102).

Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, jak instytucje państwowe w Polsce realizują zadanie edukacji medialnej, zwłaszcza skierowanej do dzieci i młodzieży. Cel zostanie zrealizowany poprzez analizę polityki oświatowej instytucji państwowych, czyli ministra odpowiedzialnego za kwestie oświaty w Polsce oraz Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Autorzy odniosą się również skrótowo do działań organizacji pozarządowych zaangażowanych w edukację medialną. W ostatniej części artykułu zostanie wykorzystana metoda *case study* – autorzy przeanalizują postawę wspomnianych wyżej instytucji państwowych w odniesieniu do przedłożonego drogą urzędową projektu całościowego i systemowego wprowadzenia edukacji medialnej do programów szkolnych.

Omawiane w artykule zagadnienia opracowane zostały na podstawie analizy dokumentów, aktów prawnych oraz literatury przedmiotu.

W pierwszej kolejności nakreślono rolę Ministerstwa odpowiedzialnego za kwestie edukacji (w zależności od okresu historycznego, miało ono różne nazwy i zakres kompetencji) i przedstawiono wnioski z analiz dokumentów prawnych regulujących edukację medialną uczniów i nauczycieli. Następnie zarysowano rolę Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (KRRiT) w edukacji medialnej. W kolejnym kroku omówiono działania organizacji pozarządowych i wybrane projekty dotyczące edukacji medialnej. Na końcu podsumowano wnioski ze zgromadzonych analiz i zweryfikowano cel artykułu.

Ministerstwo Edukacji (i Nauki) a kształt edukacji medialnej

Za edukację szkolną dzieci i młodzieży odpowiada Ministerstwo Edukacji¹. Regulacje rozpoczynają się na poziomie Ustawy o systemie oświaty, potem

¹ W zależności od obowiązującego podziału kompetencji w Radzie Ministrów, przybierało ono różne nazwy (np. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Edukacji i Nauki). Formalnie od 1 stycznia 2024 r. nastąpił podział na Ministerstwo Edukacji oraz Ministerstwo Nauki, choć ministrowie zostali mianowani już w połowie grudnia 2023 r.

schodzą na poziom rozporządzeń określających podstawy programowe kształcenia realizowane przez nauczycieli w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych (Ustawa 2016). Istotne są także wytyczne ministerstwa określone na każdy rok szkolny w dokumentach pt. *Podstawowe kierunki polityki oświatowej państwa na rok szkolny*

Mówiąc o edukacji medialnej uczniów, nie sposób pominąć edukację medialną nauczycieli, bowiem od ich kompetencji zależy jakość edukacji uczniów. Ważne jest wykształcenie u kadry nauczycielskiej umiejętności szerszego spojrzenia na procesy komunikacji społecznej oraz rozumienie języka i roli mediów w procesach pedagogicznych, a więc socjalizacyjnych, edukacyjnych i wychowawczych (Osmańska-Furmanek, Furmanek 2006, s. 229). W tym zakresie odpowiedzialność również leży po stronie ministra właściwego do spraw edukacji jako podmiotu określającego standardy kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela.

Podstawy programowe

W podstawach programowych edukacja medialna od początku nie występowała jako spójne kształtowanie kompetencji narzędziowych i kulturowo-społecznych, ale jako dwa równoległe obszary kształcenia. Kształcenie w zakresie wykorzystywania mediów w codziennym życiu i edukacji, a więc rozwój kompetencji cyfrowych prowadzone było systemowo od 1985 r., głównie w ramach *Kształcenia zintegrowanego* w klasach I–III i przedmiotu *Informatyka* (lub *Elementy informatyki, Technologia informacyjna*) w klasach starszych. Edukacja medialna w zakresie kompetencji kulturowych, jako odrębna ścieżka kształcenia, zapisana w podstawie programowej istniała tylko w okresie 1999–2007 pod nazwą *Edukacja czytelnicza i medialna* (szkoły podstawowe klasy IV–VI, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne). Od 2008 r. treści te zostały włączone do programów innych przedmiotów (Gosek 2020, s. 123–125).

Z analizy obowiązujących obecnie podstaw programowych dla szkoły podstawowej i ponadpodstawowej kompetencje cyfrowe realizowane są na przedmiocie *Informatyka*, który jest mocno przeciążony treściami. Po ostatniej reformie, do wykorzystania mediów jako narzędzi i bezpiecznego ich użytkowania dodany został rozwój krytycznego, syntetycznego, logicznego myślenia i rozwiązywania problemów z wykorzystaniem narzędzi informatycznych (np. algorytmów). Zagadnienia bezpieczeństwa w sieci również realizowane są na przedmiocie *Informatyka*, chociaż mogłyby być elementami *Edukacji dla bezpieczeństwa*, która przecież powinna przygotowywać do bezpiecznego

funkcjonowania także w przestrzeni cyfrowej (Gosek 2020, s. 146–166; Rozporządzenie 2017; Rozporządzenie 2018).

W zakresie kompetencji kulturowych, nacisk kładziony jest na krytyczne podejście do informacji i jej źródeł, aspekty prawne funkcjonowania w sieci i bezpieczeństwo w sieci (także kwestie profilaktyki i uzależnień). W pewnym stopniu też, chociaż niewystarczającym, na kształtowanie swojego wizerunku w sieci, budowanie relacji i współpracę w środowisku wirtualnym oraz kulturę komunikacji. W niewielkim zakresie obecne są aspekty ekonomiczne funkcjonowania mediów, a całkowicie pominięto etyczne aspekty funkcjonowania w środowisku medialnym. Mimo że wiele tematów edukacji medialnej znajduje się w podstawie programowej, to widoczne są niespójności, fragmentaryczność oraz brak interdyscyplinarnego podejścia (Gosek 2020).

Podstawowe kierunki polityki oświatowej państwa

Z analizy dokumentów *Podstawowe kierunki polityki oświatowej państwa na rok szkolny ...* wynika, że od 2013 r. temat edukacji medialnej pojawiał się sześć razy (www1). W roku 2015/16 priorytetem było rozwijanie kompetencji czytelniczych. Podobnie w roku 2016/17, z uzupełnieniem o rozwijanie kompetencji informatycznych. W 2017/18 nacisk został położony na podniesienie jakości edukacji informatycznej. W 2019/20 na rozwijanie kompetencji cyfrowych, w tym bezpieczne i celowe wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych, a w roku 2020/21 na bezpieczne i efektywne korzystanie z technologii cyfrowych. Dopiero w roku 2022/23 nastąpiła wyraźna zmiana i pojawił się cel wprost związany z edukacją medialną „Wsparcie edukacji informatycznej i medialnej, w szczególności kształtowanie krytycznego podejścia do treści publikowanych w Internecie i mediach społecznościowych”. Wskazano też, że istotne jest „rozwijanie umiejętności metodycznych nauczycieli w zakresie prawidłowego i skutecznego wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesach edukacyjnych” (www1).

Standardy kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela

W polskim systemie wytyczne do edukacji nauczycieli określają standardy kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela. Zostały one zmienione w 2019 r. (Rozporządzenie 2019). Z ich analizy wynika, że zawierają pewne elementy dotyczące korzystania z informacji, komunikowania się za pomocą mediów i aktywności w środowisku internetowym, kompetencji cyfrowych

i kreatywnego korzystania z mediów oraz elementy bezpieczeństwa w sieci. Nie uwzględniają natomiast zagadnień dotyczących języka mediów i kultury komunikacji, etyki mediów, prawa mediów i aspektów ekonomicznych. Zakres kształcenia nauczycieli jest zdecydowanie niewystarczający, aby efektywnie prowadzić edukację medialną uczniów (Adamski, Gosek, Ochmańska 2023).

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji a edukacja medialna

Głównym organem odpowiedzialnym w świetle prawa za edukację medialną w Polsce jest Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT). Jest organem państwowym właściwym w sprawach dotyczących radia i telewizji, którego istnienie, podstawowy zakres kompetencji i podstawy funkcjonowania są uregulowane przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej (art. 213–215) (Konstytucja RP 1997; Galewska 2016). Powstała na podstawie uchwalonej w 1992 r. ustawy o radiofonii i telewizji (Ustawa 1992). Do najważniejszych uprawnień (zadań) KRRiT należy m.in.: projektowanie kierunków polityki państwa w dziedzinie radiofonii i telewizji; określanie warunków prowadzenia działalności przez nadawców; podejmowanie rozstrzygnięć w sprawach koncesji na rozpowszechnianie i rozprowadzanie programów.

Nowelizacja z 2011 r. dopisała do tej listy m.in. upowszechnianie umiejętności świadomego korzystania z mediów (edukacji medialnej) oraz współpracę z organami państwowymi, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami w zakresie edukacji medialnej (Ustawa 2011). Nowelizacja była wdrożeniem dyrektywy o audiowizualnych usługach medialnych Parlamentu Europejskiego i Rady z 2010 r. (Dyrektywa 2010). W sprawozdaniu ze swej działalności za 2011 r. KRRiT stwierdziła, że w wyniku nowelizacji ustawy upowszechnianie umiejętności świadomego korzystania z mediów (edukacji medialnej) oraz współpraca z innymi organami państwowymi, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami w tym zakresie jest ustawową kompetencją KRRiT (KRRiT 2011).

Kolejne rozszerzenie kompetencji KRRiT nastąpiło w 2021 r. (Ustawa 2021). Do zadań KRRiT dodane zostało „prowadzenie badań i dokonywanie oceny realizacji stanu edukacji medialnej” i obowiązek przedstawiania Komisji Europejskiej sprawozdania ze stanu edukacji medialnej (Ustawa 2021). Było to konsekwencją wdrożenia na gruncie polskim dyrektywy o audiowizualnych

usługach medialnych Parlamentu UE z 2018 r., która nakładała na państwa członkowskie obowiązek promowania rozwoju umiejętności korzystania z mediów, stosowanych środków w tym zakresie oraz obowiązek cyklicznego raportowania tych działań (art. 33a, ust. 1 dyrektywy) (Dyrektywa 2018).

Niezależnie od tego, KRRiT ma obowiązek corocznego publikowania sprawozdań ze swej działalności. Autorzy artykułu prowadzą obecnie analizę tych raportów pod kątem realizacji zadania upowszechniania edukacji medialnej, jednak jej obszerność sprawia, że omówienie wyników wymaga osobnego artykułu.

Rola organizacji pozarządowych w edukacji medialnej

W obszarze edukacji medialnej w Polsce dużą aktywność wykazują organizacje pozarządowe. Wydaje się, że przejmują one wiele działań, które powinny należeć do instytucji państwowych. I tak, organizacje pozarządowe w obszarze edukacji prowadzą działalność popularno-naukową, szkoleniową, wydawniczą, monitorującą, warsztatową i organizacyjną. Dokonuje się ona m.in. poprzez przygotowanie odbiorców do udziału w tworzeniu kompetentnej opinii publicznej, informowanie społeczeństwa o zagrożeniach płynących ze strony niektórych programów i treści prezentowanych w mediach, organizowanie i wspieranie społecznego monitoringu mediów, wspieranie działań państwa w zakresie edukacji medialnej, tworzenie mechanizmów społecznej kontroli i krytyki wobec nadawców medialnych, wypracowanie sposobów i metod ochrony podstawowych interesów odbiorców mediów, kształtowanie potrzeby wyboru treści medialnych i inne (Gruchoła 2008, s. 268).

Wśród nich znajduje się Fundacja Nowoczesna Polska, od 2023 r. działająca pod zmienioną nazwą Wolne Lektury. Przez wiele lat prowadziła portal edukacjamedialna.edu.pl upowszechniający wiedzę i wspierający nauczycieli w przygotowaniu do edukacji medialnej uczniów (scenariusze lekcji, materiały itp.). Obecnie skupia się na prowadzeniu darmowej biblioteki cyfrowej wolnelektury.pl (aktualnie ponad 5500 utworów literackich z domeny publicznej, audiobooków i w formacie DAISY) (www2). Ważnym dokonaniem Fundacji jest opublikowany w 2014 r. *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych* (Katalog 2014).

Wiele NGO prowadzi ciągle projekty albo kampanie społeczne związane z rozwojem konkretnych kompetencji medialnych. Przykładem jest Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, która skupia się na temacie bezpieczeństwa w internecie i prowadzi Poradnię Dziecko w Sieci (www3). Innym rodzajem projektów są różnego rodzaju bazy wiedzy i materiałów dla nauczycieli, jak np. *Przewodnik po prawie autorskim* prowadzony przez organizację Legalna Kultura (www12) czy projekty edukacyjne np. *Koduj z Klasą* Centrum Edukacji Obywatelskiej, popularyzujący wśród dzieci programowanie (www4).

Projektami cieszącym się zainteresowaniem młodzieży są olimpiady wiedzy medialnej. Przykładem jest Olimpiada Wiedzy o Mediach organizowana przez Uniwersytet Warszawski czy Olimpiada Wiedzy o Filmie i Komunikacji Społecznej organizowana przez Filmotekę Narodową – Instytut Audiowizualny (www5; www6). Dużą rolę w podnoszeniu kompetencji medialnej młodzieży odegrała również Olimpiada Medialna organizowana przez Fundację Nowe Media (ostatnia jej edycja odbyła się w roku szkolnym 2018/2019).

Warto też wspomnieć o Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji, fundacji Skarbu Państwa, zarządzającej kilkunastoma edukacyjnymi programami europejskimi, m.in. *eTwinning*, wspierającym kształtowanie kompetencji medialnych przez wykorzystanie nowoczesnych technologii we współpracy międzynarodowej (www7).

W 2015 r. powstała Koalicja Edukacji Medialnej i Cyfrowej, licząca obecnie 14 podmiotów. Łączy je spojrzenie na kompetencje medialne i cyfrowe jako niezbędne w życiu każdego człowieka oraz rozumienie edukacji medialnej jako nauki krytycznego i świadomego odbioru przekazów medialnych oraz kreatywnego i odpowiedzialnego korzystania z mediów (www8). Podobne cele realizuje również Szerokie Porozumienie na Rzecz Umiejętności Cyfrowych w Polsce (www9). Na gruncie naukowym warto odnotować istnienie Polskiego Towarzystwa Edukacji Medialnej (www10) oraz Polskiego Towarzystwa Technologii i Mediów Edukacyjnych (www11).

Wkład organizacji pozarządowych w edukację medialną dzieci i młodzieży jest bardzo duży. Nie należy jednak zapominać, że organizacje pozarządowe powinny być jedynie filarem pomocniczym dla zorganizowanej edukacji medialnej (Ogonowska 2022, s. 139).

Projekt systemowego rozwiązania w zakresie edukacji medialnej

W działaniach na rzecz edukacji medialnej dużą rolę odgrywają także uczelnie, realizując wiele wartościowych projektów. Jednym z nich jest projekt *Kompetencje medialne uczniów i nauczycieli kluczem do edukacji w społeczeństwie zmediatyzowanym*, realizowany dzięki wsparciu finansowemu Islandii, Liechtensteinu i Norwegii w ramach funduszy EOG przez zespół badaczy Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w partnerstwie z Norwegian University of Science and Technology w Trondheim. Jego efektem jest opracowany system edukacji medialnej.

Został on oparty na wnikliwej diagnozie treści związanych z edukacją medialną w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz standardach przygotowania nauczycieli do zawodu. Stało za tym założenie, że nie jest możliwe dobre rozwijanie kompetencji medialnych uczniów bez dobrze przygotowanych nauczycieli. Edukacja medialna musi przebiegać dwutorowo i być spójna, dlatego jedną z propozycji było powołanie wewnątrz ME jednostki zajmującej się edukacją medialną uczniów i nauczycieli. Kolejne kroki dotyczyły zmian w aktach prawnych: w ustawie Prawo oświatowe (stworzenie prawnych podstaw wdrożenia systemu edukacji medialnej), w podstawie programowej wszystkich typów szkół i na wszystkich poziomach (wprowadzenie przedmiotu *Edukacja medialna*, jako trzonu i integratora wszystkich działań w zakresie edukacji medialnej oraz zmiany w programach poszczególnych przedmiotów) oraz w standardach kształcenia przygotowującego nauczycieli do zawodu. Istotnym elementem systemu było wsparcie nauczycieli w doskonaleniu zawodowym, dlatego zaproponowano powołanie Regionalnego Konsultanta Medialnego w strukturze każdego Kuratorium Oświaty, a w szkołach wprowadzenie pedagoga medialnego (pedagog z przygotowaniem w zakresie edukacji medialnej, o cyklicznie odświeżanych kwalifikacjach) jako wsparcia dla uczniów i nauczycieli. Jego zadaniem byłoby tworzenie programu rozwoju kompetencji medialnych uczniów na podstawie diagnozy tych kompetencji oraz wspieranie nauczycieli w rozwoju kompetencji medialnych. Zespół badawczy opracował narzędzia diagnostyczne kompetencji medialnych dla uczniów różnych grup wiekowych, a dodatkowo program studiów podyplomowych dla szkolnych pedagogów medialnych i programy szkoleń dla nauczycieli z zakresu edukacji medialnej.

Opracowane w ramach projektu dokumenty przekazane zostały do KRRiT, MEiN oraz Rzecznika Praw Dziecka z rekomendacją wykorzystania do zreformowania obecnego systemu edukacji medialnej.

Rzecznik Praw Dziecka nie udzielił żadnej odpowiedzi.

KRRiT w swojej odpowiedzi (KRRiT 2023) zaznaczyła, że zgadza się ze stwierdzeniem o ważności edukacji medialnej i „z satysfakcją przyjmuje wszystkie przedsięwzięcia mające na celu edukację za pomocą mediów czy przygotowującą do odbioru mediów”. Podkreśla, że realizując ustawowe obowiązki, w 2022 r. podejmowała w zakresie edukacji medialnej współpracę z organami i instytucjami państwa, środowiskami naukowymi, organizacjami pozarządowymi oraz publiczną radiofonią i telewizją. Zauważyła, że promowanie umiejętności krytycznego korzystania z mediów jest wspólnym celem wielu instytucji oraz praktyków i ekspertów z dziedziny mediów. Przyznała, że aby proces wdrażania edukacji medialnej był efektywny i przynosił oczekiwane rezultaty konieczne jest wyeliminowanie pewnych pojawiających się deficytów m.in. zachęcanie nauczycieli do podnoszenia kwalifikacji rozwijających kompetencje medialne. Ważna jest także diagnoza kompetencji medialnych, aby dostosować zagadnienia z tego obszaru do wieku, możliwości i potrzeb uczniów. W konkluzji KRRiT stwierdziła jednak, że nie posiada odpowiednich kompetencji do oceny i rekomendacji zmian organizacyjnych i programowych czy też zmian polityki edukacyjnej w tym zakresie, ponieważ należą one do wyłącznych uprawnień Ministra Edukacji i Nauki.

MEiN również odniosło się do przesłanych propozycji rozwiązań (MEiN 2023). Zapewniło, że będzie przyglądać się zaproponowanym rozwiązaniom w toku dalszych prac nad podstawą programową, zaznaczyło jednak, że edukacja medialna jest obecnie stałym i integralnym elementem kształcenia ogólnego. Obowiązkowe cele kształcenia i treści nauczania określa podstawa programowa i są one realizowane na każdym etapie edukacyjnym. Wsparciem są – zdaniem MEiN – materiały zamieszczone na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej Ministerstwo Edukacji i Nauki (<https://zpe.gov.pl/>) dotyczące edukacji medialnej. Dodatkowo Ośrodek Rozwoju Edukacji, publiczna placówka doskonalenia nauczycieli, prowadzi szkolenia dla nauczycieli z edukacji medialnej. MEiN wskazało też, że współpracuje z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów – Cyfryzacją przy realizacji działania, w ramach którego szkoły uzyskały dostęp do szybkiego i bezpiecznego internetu wraz z dostępem do cyfrowych treści edukacyjnych i narzędzi ułatwiających naukę. Narzędziami wsparcia Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej jest portal e-learningowy OSE IT umożliwiający naukę w dowolnym miejscu i czasie, także z materiałami

dotyczącymi edukacji medialnej. W podsumowaniu MEiN stwierdziło, że edukacja medialna jest obecna w polskim systemie oświaty a Ministerstwo wspiera rozwijanie umiejętności cyfrowych uczniów i nauczycieli.

Zakończenie

Podsumowując politykę oświatową i działania instytucji państwowych oraz działania organizacji pozarządowych w zakresie edukacji medialnej w ostatnich latach widać wyraźne dysproporcje w ich zaangażowaniu. Dwie kluczowe instytucje państwowe, Ministerstwo Edukacji i KRRiT, które odpowiadają za edukację medialną dzieci i młodzieży uważają, że wszystko jest w porządku, a edukacja medialna w szkole ma się dobrze. Z kolei organizacje pozarządowe, chociaż nie są do tego zobligowane, dostrzegają problem i działają intensywnie w poczuciu misji. Ich rola jest nieoceniona, ale one powinny jedynie uzupełniać, a nie zastępować edukację szkolną. Zważywszy, że transformacja cyfrowa dynamicznie postępuje, media cyfrowe gwałtownie rozwijają się, a świat wokół zmienia się w każdym dniu, polska szkoła nie może już dłużej czekać na zmiany. Zmiany w zakresie edukacji medialnej muszą zadziać się szybko i mieć całościowy i systemowy charakter.

Bibliografia

Dokumenty i akty prawne:

Catts, R., Lau, J. (2008), i (CI.2008/WS/1), Paris, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000158723> [dostęp: 22.06.2023].

Delors, J. (1996), *Learning: the treasure within; report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century (highlights)*, Corporate author: International Commission on Education for the Twenty-first Century ED.96/WS/9, Paris, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590> [dostęp: 22.06.2023].

Declaración de UNESCO en Grunwald (Alemania) (1982), *Comunicar; Comunicar 28: La educación en medios en Europa*, https://www.scipedia.com/public/_2007a [dostęp: 22.06.2023].

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych (dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0013> (...) [dostęp: 22.06.2023].

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1808 z dnia 14 listopada 2018 r. zmieniająca dyrektywę 2010/13/UE w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych (dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych) ze względu na zmianę sytuacji na rynku, <http://data.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj> [dostęp: 22.11.2023].

European Commission (1995a), White paper on education and training – TEACHING AND LEARNING – TOWARDS THE LEARNING SOCIETY (COM_1995_0590_FIN), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0a8aa7a-5311-4eee-904c-98fa541108d8/language-en> [dostęp: 22.06.2023].

European Commission (1995b), Europe and the Global Information Society – Recommendations to the European Council – Conference G7 – Raport BANGEMANN, Publications Office, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/44dad16a-937d-4cb3-be07-0022197d9459/language-en> [dostęp: 22.06.2023].

Fez Declaration on Media and Information Literacy (2011), <https://milobs.pt/wp-content/uploads/2011/06/Fez-Declaration.pdf> [dostęp: 22.06.2023].

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Zwalczanie dezinformacji w internecie: podejście europejskie*, COM(2018) 236 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0236&from=PL> [dostęp: 22.06.2023].

KONKLUZJE RADY UE z dnia 30 maja 2016 r. w sprawie rozwijania – poprzez kształcenie i szkolenie – umiejętności korzystania z mediów i umiejętności krytycznego myślenia (2016/C 212/05), [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XG0614\(01\)&from=IT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XG0614(01)&from=IT) [dostęp: 22.06.2023].

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

Opinia Komitetu Regionów (2010), *Rozwijanie umiejętności korzystania z mediów w perspektywie regionalnej – edukacja medialna w polityce edukacyjnej UE* 2010/C 141/04, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=uriserv>

- %3A0J.C_.2010.141.01.0016.01.POL&toc=OJ%3AC%3A2010%3A141%3ATOC [dostęp: 22.06.2023].
- Paris Agenda or 12 Recommendations for media education (2007), https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/Parisagendafin_en.pdf [dostęp: 22.06.2023].
- KRRiT (2023), Pismo Przewodniczącego KRRiT z dnia 9 maja 2023 r., sygn. DS.071.38.1.2023.
- Pismo Departamentu Kształcenia Ogólnego i Podstaw Programowych MEiN z dnia 19 października 2023, sygn. DKOPP-WPPI.4010.107.2023.ER
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie umiejętności korzystania z mediów w środowisku cyfrowym (2008/2129(INI)) (2010/C 45 E/02), <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:045E:0009:0014:PL:PDF> [dostęp: 22.06.2023].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, załącznik nr 2 (Dz.U. 2017, poz. 356).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, załącznik nr 1 (Dz.U. 2018 poz. 467).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. 2019, poz. 1450).
- Sprawozdanie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z działalności w roku 2011* (2011), <https://www.gov.pl/attachment/33e748e4-c052-454e-a87f-4b022e29a4fd> [dostęp: 26.02.2023].
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. 1993 nr 7 poz. 34).
- Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. nr 85, poz. 459).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz U. z 2020 r. poz. 910 i 1378 oraz z 2021 r. poz. 4, 619, 762, 1082).
- Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji oraz ustawy o kinematografii (Dz.U. 2021, poz. 1676).

(www1) *Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa*,
<https://www.gov.pl/web/gov/szukaj?query=podstawowe+kierunki+realizacji+polityki+o%C5%9Bwiatowej+pa%C5%84stwa&category=kategoria&ministryId=edukacja-i-nauka&page=1&size=25> [dostęp: 26.02.2023].

Strony internetowe organizacji pozarządowych:

(www2) Fundacja Wolne Lektury, <https://fundacja.wolnelektury.pl>
[dostęp: 26.02.2023].

(www3) Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, *Pomagamy w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci w internecie*. <https://fdds.pl/jak-pomagamy.html#Poradnia%20Dziecko%20w%20Sieci> [dostęp: 26.02.2023].

(www 4) Centrum Edukacji Obywatelskiej, *Koduj z Klasą*, <https://kodujzklasa.ceo.org.pl/>
[dostęp: 26.02.2023].

(www5) Olimpiada Wiedzy o Mediach, <https://owm.edu.pl> [dostęp: 26.02.2023].

(www6) Olimpiada Wiedzy o Filmie i Komunikacji Społecznej, <https://www.fina.gov.pl/edukacja/olimpiada-wiedzy-o-filmie/> [dostęp: 26.02.2023].

(www7) Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, <https://www.frse.org.pl/>
[dostęp: 26.02.2023].

(www8) Koalicja Edukacji Medialnej i Cyfrowej, <https://kemic.org.pl/>
[dostęp: 26.02.2023].

(www9) <https://umiejnoscicyfrowe.pl/> [dostęp: 26.02.2023].

(www10) www.ptem.org.pl/ [dostęp: 26.02.2023].

(www11) <https://www.pttime.pl/> [dostęp: 26.02.2023].

(www12) *Legalna kultura, Przewodnik po prawie autorskim*,
<https://www.legalnakultura.pl/pl/prawo-w-kulturze/b-przewodnik-b-poz-prawie-autorskim#gsc.tab=0> [dostęp: 26.02.2023].

Opracowania:

Adamski A., Gosek M., Kurek-Ochmańska O. (2023), *Raport REKOMENDACJE DOTYCZĄCE WDROŻENIA EDUKACJI MEDIALNEJ W POLSKICH SZKOŁACH*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów, <https://wsiz.edu.pl/uczelnia/kolegia/kolegium-mediow-i-komunikacji-spoecznej/katedra-mediow-dziennikarstwa-i-komunikacji-spoecznej/satmedia/>
[dostęp: 19.02.2023].

Andrzejewska J. (2003), *Edukacja czytelnicza i medialna. Poradnik metodyczno-programowy dla wszystkich typów szkół i bibliotek*, SBP, Warszawa.

Bierzyński T. (2023), *Katolicka edukacja medialna. Punkt wyjścia*, BIBLOS – Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej, Tarnów.

- Drzewiecki P. (2012), *Descholaryzacja edukacji medialnej w Polsce? Diagnoza, problemy i perspektywa rozwoju*, (w:) Morbitzer J., Musiał E. (red.), *Człowiek, media, edukacja*, Katedra Technologii i Mediów Edukacyjnych, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków.
- Drzewiecki P. (2013), *Edukacja medialna a nauczania religii w szkole*, Elipsa, Warszawa.
- Galewska E. (2016), *Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji jako strażnik wolności słowa w radiofonii i telewizji*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 4(32), DOI 10.15804/ppk.
- Gosek M., (2020), *Cyfrowy uczeń. Dylematy mediatyzacji*, Toruń.
- Gruchola, M. (2008), *Edukacja medialna na rzecz bezpieczeństwa odbiorców mediów*, (w:) Lisiecki, M., Raczkowska-Lipińska, M. (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem w Unii Europejskiej wobec globalnych zagrożeń*, Wydawnictwo WSGE, Józefów.
- Kaczmarek-Śliwińska M. (2023), *Edukacja medialna w dobie obecnej przestrzeni medialnej*, (w:) Cymanow-Sosin K. (red.), *Edukacja medialna – zasady funkcjonowania w świecie nowych mediów*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/23247/Edukacja%20medialna.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 29.06.2023].
- Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych* (2014), Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa, https://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014.pdf [dostęp: 23.06.2023].
- Murawska-Najmiec E. (2012), *Organizacje międzynarodowe: edukacja medialna w polityce Unii Europejskiej i UNESCO*, (w:) Lipszyc J. (red.), *Cyfrowa przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce. Raport otwarcia*, Narodowy Instytut Audiowizualny, Fundacja Nowoczesna Polska, Warszawa, <https://fundacja.wolnelektury.pl/wp-content/uploads/2012/01/Cyfrowa-Przysz%C5%82o%C5%9B%C4%87-rozdzia%C5%82-06.pdf> [dostęp: 22.06.2013].
- Ogonowska A. (red.) (2022), *Edukacja medialna 4.0. Między technokulturą, cyberpsychologią, a medialnym kulturoznawstwem i medialną pedagogiką. Strategie – praktyki – instytucje*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Cultura”, nr 14(4), <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/12283/AF362--Studia-de-Cultura-14-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 29.06.2023].
- Osmańska-Furmanek W., Furmanek M. (2006), *Pedagogika medialna*, (w:) Śliwerski B. (red.), *Pedagogika*, tom 3, GWP, Gdańsk.

Afilacje: dr hab. Andrzej Adamski

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie
Katedra Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
ul. Mjr. Henryka Sucharskiego 2
35-225 Rzeszów
e-mail: aadamski@wsiz.eu.pl

dr Małgorzata Gosek

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie
Instytut Analiz Edukacji
ul. Mjr. Henryka Sucharskiego 2
35-225 Rzeszów
e-mail: mgosek@wsiz.edu.pl